

Werkmap : Jesse heeft dyslexie – Handreiking voor gesprekken met kinderen over dyslexie

Auteur : Esther Molema
2007, Groen Educatief

Bespreker : Els Van Doorslaer - Die-'s-lekti-kus vzw

Datum : april 2007

In een notendop...

Wat?

De map 'Jesse heeft dyslexie' biedt begeleiders en leerkrachten kant-en-klaar materiaal om 'dyslexie' met kinderen te bespreken en er hen te leren mee omgaan. De map bevat praatplaten en een handreiking voor begeleiders.

Aan de hand van een twintigtal praatplaten doorkruisen de kinderen de taaljungle. Ze ontdekken wat dyslexie is. Daarbij wordt duidelijk dat (leren) lezen en spellen heel moeizaam gaan als je dyslexie hebt. Daarnaast is er ruim aandacht voor de bijkomende problemen en het sociaal-emotionele aspect.

In de map zitten ook een aantal strategiekaarten die kinderen helpen bij lezen en spelling. De auteur stelt immers dat vooral succes bij lees -en spellingtaken een positief effect heeft op het zelfvertrouwen van kinderen.

Het inleidende hoofdstuk met achtergrondinfo biedt een duidelijk en actueel overzicht van de dit moment heersende opvattingen in verband met dyslexie.

Voor wie?

Leerkrachten en zorgbegeleiders vinden in de map kant-en-klaar materiaal om leerlingen met dyslexie uitleg te geven en hen zo weer (zelf)vertrouwen te geven. De strategiekaarten lezen en spelling kunnen in de klas gebruikt worden en zijn ook nuttig voor andere leerlingen. CLB-medewerkers vinden actuele achtergrondinformatie. Ze kunnen met dit materiaal scholen beter ondersteunen en hen onmiddellijk bruikbaar materiaal bieden. Bovendien zijn een aantal praatplaten ook zeer bruikbaar bij gesprekken met ouders. Voor buitenschoolse begeleiders (zoals logopedisten, remedial teachers en begeleiders in gespecialiseerde centra) is de map een heel bruikbaar werkinstrument binnen hun begeleiding.

Ook voor ouders bevat de map heel nuttig materiaal. De verhalen en tekeningen werken verhelderend. De ouders horen nogmaals op een eenvoudige manier wat dyslexie betekent voor de dagelijkse realiteit van hun kinderen. Alleen is de map voor hen wel een dure aankoop¹.

Doelgroep

De praatplaten en strategiekaarten zijn gemaakt voor leerlingen van 6 tot 12 jaar. Ze kunnen gebruikt worden vanaf eind 1^e leerjaar (bij een ernstig vermoeden van dyslexie). De meeste kinderen vanaf 7 jaar kunnen immers nadenken over hun zwakke en sterke punten.

¹ *In punt 5 'Tips om met de map aan de slag te gaan', geven we een aantal suggesties voor scholen om 'ouders' te betrekken.*

Aanrader?

De map is een absolute aanrader. Tot nu toe bestond er nog maar weinig bruikbaar materiaal om op een systematische en doordachte manier kinderen te helpen bij de acceptatie van dyslexie. Doorheen gans de map is merkbaar de dat de auteur put uit haar rijke ervaring in de begeleiding van kinderen met dyslexie.

Het werken met de analogieën en metaforen (Jesse in de taaljungle) helpt kinderen bij het begrijpen en verwerken. De mooi getekende, vaak humoristische praatplaten spreken ongetwijfeld aan. Voor een 12-jarige kunnen ze wel al wat kinderachtig lijken. Ons lijkt de map het meest bruikbaar voor kinderen van 7 tot 10 jaar. Ook vanuit de optiek dat 'hoe vroeger je er bij bent, hoe kleiner de kans op schade aan het zelfvertrouwen en hoe meer kans op succes bij interventies spellen en lezen'.

De hoofdstukken 'lees- en spellingbegeleiding' zijn erg nuttig en heel bruikbaar in de klaspraktijk en/of bij de individuele begeleiding van leerlingen met dyslexie. De geschetste uitgangspunten voor een effectieve lees- en spellingbegeleiding zijn zeer nuttig als achtergrondinfo voor leerkrachten en begeleiders. Het zijn de pijlers waarop elke aanpak van lees- en of spellingproblemen gebaseerd zouden moeten zijn. De handreiking bij de strategiekaarten 'lezen en spelling' geeft naast aanwijzingen voor het gebruik van de kaarten ook een aantal algemene tips voor de aanpak van lees- en spellingproblemen.

Hier en daar worden wel typisch 'Nederlandse woorden of begrippen' gebruikt maar dat is nergens echt hinderlijk. De prijs kan misschien een struikelblok zijn (die heeft waarschijnlijk te maken met de stevige en geplastificeerde praatplaten). Scholen (en CLB's) krijgen er echter wel doordacht, gebruiksklaar en aantrekkelijk materiaal voor in de plaats. Ze kunnen er zowel mee aan het sociaal-emotioneel welzijn werken als aan de aanpak van spelling- en leesproblemen. Bovendien zijn een aantal praatplaten ook bijzonder geschikt om 'dyslexie' te bespreken met de ganse klasgroep. Voor buitenschoolse begeleiders (zoals logopedisten en begeleiders in gespecialiseerde centra) is de map een heel bruikbaar werkinstrument binnen hun begeleiding. De gesprekken met het kind bij de platen stimuleren een positieve, veilige en ondersteunende sfeer in de begeleiding.

Inhoud

- theoretische achtergronden
- handreiking voor gebruik
- 23 gelamineerde praatplaten
- 12 gelamineerde strategiekaarten (technisch) lezen
- 9 gelamineerde strategiekaarten (begrijpend) lezen
- 6 gelamineerde strategiekaarten spelling
- kleurplaten

De uitgebreide inhoudsopgave en de inleiding van de map is te downloaden:
http://www.agteres.nl/index.html?target=Dyslexie_ziNIEUWzbbzj.html

3.1. Uitgangpunten

Voor kinderen is het uiterst belangrijk dat ze weten wat dyslexie precies inhoudt en hoe ze ermee om kunnen gaan om er minder last van te hebben. 'Wanneer dat eenmaal duidelijk is, dan is dyslexie niet meer iets vreselijks wat je overkomt en waar je niets aan kunt doen. Dyslexie blijft dan natuurlijk lastig en vervelend, maar de oorzaken en de gevolgen zijn duidelijk geworden. En, wat nog het meest belangrijk is: je weet wat je er aan kunt doen!'

Het idee achter de map is dat een kind 'dyslexie' zich gelukkig en goed kan voelen en zijn talenten optimaal kan benutten als:

- voor het kind duidelijk is wat 'dyslexie' is
- het kind weet dat veel van de problemen die hij ervaart te maken hebben met 'de stoornis' en niet met 'zichzelf'
- weet dat er wat aan te doen is
- leert om de problemen aan te pakken (of te omzeilen)

De auteur benadrukt wel dat de begeleiding van dyslexie vooral moet bestaan uit de behandeling van het lezen en spellen zelf. Een kind zal vooral zelfvertrouwen ontwikkelen en minder faalangstig worden door het opdoen van succeservaringen bij de lees- en spellingstaken.

Het werken met de praatplaten is gebaseerd op 'analogieën en metaforen'. Daarbij is het belangrijk dat de begeleider de reacties van het kind goed observeert en er op inspeelt. Gedurende de begeleiding staat het kind centraal en wordt er vertrokken vanuit de beleving van het kind.

3.2. Opbouw en inhoud van de map

Het begrip dyslexie en de mogelijke gevolgen worden uitgelegd in hoofdstuk 1. Die achtergrondinfo is bedoeld voor zowel begeleiders als ouders. Ook komen in dit hoofdstuk enkele inzichten aan de orde die de basis zijn voor de analogieën en metaforen die gebruikt zijn bij het thema 'de jungle'. Hoofdstuk 2 is gewijd aan de sociaal-emotionele gevolgen voor een kind met dyslexie. Vervolgens komen in hoofdstuk 3 suggesties voor het gebruik van de platen bij de individuele begeleiding en voor het gebruik van de platen in de klas. In Hoofdstuk 4 vindt men de platen van het thema 'de jungle', de verhalen en de uitleg daarbij. Ruim twintig praatplaten geven inhoud aan de consequenties van dyslexie in ruime zin: wat betekent het voor het leren lezen, schrijven, tempo, concentratie, het leren van toetsen, enzovoort.

In hoofdstuk 5 een theoretische onderbouwing van de strategiekaarten te vinden. Daarna worden er in de hoofdstukken 6 en 7 aanwijzingen gegeven ten aanzien van de toepassing van de strategiekaarten.

In het laatste hoofdstuk zijn de strategiekaarten te vinden die gebruikt kunnen worden bij de begeleiding van technisch lezen (zowel aanvankelijk als voortgezet lezen), begrijpend lezen en spelling. Het gaat hier vooral om instructie voor de kinderen zelf. De strategiekaarten zijn net als de praatplaten uitgewerkt binnen het thema 'de jungle'. De strategiekaarten kunnen worden ingezet als visuele ondersteuning bij het geven van directe instructie. Ten slotte zijn in de bijlagen overzichten te vinden van computerprogramma's en internetadressen.

De praatplaten

4.1. Uitgangspunten bij de begeleiding

De auteur hanteert in de handreiking een aantal uitgangspunten die van belang zijn bij de begeleiding van kinderen met dyslexie.²

Omdat ze zo belangrijk zijn en gelden voor elke begeleiding van kinderen met dyslexie of een leerstoornis, nemen we ze hier integraal over.

De onderstaande uitgangspunten horen centraal te staan binnen de begeleiding. De eerst genoemde uitgangspunten gelden voor elke vorm van begeleiding voor dyslectische kinderen. De vervolgens genoemde punten zijn specifiek bedoeld voor het werken met de map.

1. Inzicht bij het kind in de problematiek rondom dyslexie opent de weg naar zelfacceptatie en zal de start en het verloop van de lees- en spellingsbegeleiding vergemakkelijken.
2. Sociaal-emotionele gevolgen van dyslexie moeten we zoveel mogelijk zien te voorkomen of verminderen (Gezondheidsraad, 1995)
3. Inzicht van de ouders in de problematiek rondom dyslexie draagt bij aan een begripvolle en ondersteunende relatie met het kind.
4. Het gebruik van metaforen is een krachtig middel om met kinderen over gevoelens te praten. Kinderen kunnen zich bijvoorbeeld makkelijk identificeren met het figuurtje dat de hoofdrol speelt in de metafoor De Jungle.
5. Leren lezen en spellen is voor een deel gebaseerd op strategisch leren. Voor het leren lezen wordt in eerste instantie bewust gebruik gemaakt van de spellende leesstrategie. Hierbij is een goed voorbeeld, geleide inoefening en herhaling nodig om te komen tot automatisering.
6. De praatplaten kunnen worden ingezet vanaf het moment dat er duidelijke aanwijzingen zijn die wijzen in de richting van dyslexie.
7. De map 'Platen en praten over Dyslexie' is bedoeld als een onderdeel van de begeleiding van dyslectische kinderen. De praatplaten zullen vooral in de fase voor, tijdens en na de diagnose worden gebruikt. Vervolgens zal de begeleiding bestaan uit de behandeling van het lezen en spellen zelf. Hierbij kunnen de strategiekaarten gebruikt worden als visuele ondersteuning. Praten over Dyslexie mag echter niet de 'time on task' in de behandeling in de weg staan. 'Time on task' wil zeggen dat de tijd binnen de begeleiding vooral besteed wordt aan het daadwerkelijke lezen en spellen zelf.
8. Het laten meedenken en meebeslissen van een kind bij de keuze van de te bespreken onderwerpen en de keuze van de strategiekaarten bevordert de betrokkenheid van het kind bij de begeleiding. Tegelijkertijd vermindert deze benaderingswijze de kans op 'aangeleerde hulpeloosheid'.

² Met dank aan Esther Molema voor haar toelating om deze uitgangspunten te mogen overnemen.

4.2. Werken met de praatplaten

Het is niet noodzakelijk om alle praatplaten te gebruiken.

Het is aan te bevelen om in overleg met het kind (of met een groepje kinderen) een aantal platen te kiezen die aansluiten bij de problemen.

Hierbij dient zeker rekening gehouden worden met:

- de leeftijd van het kind
- de problemen waar het kind mee kampt
- de mate waarin het kind kan reflecteren en fantasie van werkelijkheid kan onderscheiden (belangrijk bij het werken met de analogieën en metaforen)
- de gevoelens van het kind (en de ouders)

Tijdens het werken met de praatplaten is voortdurende interactie en inspelen op de reacties en gevoelens van kinderen van enorm belang.

Overzicht praatplaten

Dyslexie: Leren lezen is net lopen in de jungle...

- Overzichtsplaat: Geen dyslexie
- Overzichtsplaat: Dyslexie
- Kennismaken met Jesse
- De hersenen
- Erfelijkheid
- Hard werken
- Zin in lezen...?
- Tempo
- Vaak oefenen
- Moeilijke woorden
- Dubbeltaken
- Begrijpend lezen
- Woorden vinden en vergeten
- Onthouden
- Rekenen
- Omgevingslawaaï
- Niet verwacht
- Begeleiding
- Overzichtelijk
- Wat vind je moeilijk?
- Wat wil je leren?
- Hulpmiddelen
- Vakantie...?

5. Begeleiding 'lezen en spelling'

In de laatste hoofdstukken van de map staat de aanpak van de lees- en spellingproblemen centraal.

5.1. Uitgangspunten lees- en spellingbegeleiding

Hoofdstuk 5 schetst op een overzichtelijke en duidelijke manier de belangrijkste aandachtspunten bij een effectieve aanpak van lees- en spellingproblemen. De auteur baseert zich op de bevindingen van recent wetenschappelijk onderzoek. Dit hoofdstuk is een must voor leerkrachten en begeleiders. Het zou het een leidraad

moeten zijn bij het dagelijks handelen in de klas en in de begeleiding.

Begeleiding technisch en begrijpend lezen

Het uiteindelijk doel van de begeleiding van kinderen met dyslexie moet zijn dat zij enthousiaste, zelfstandige en betrokken lezers worden.

De auteur benadrukt dat het leesplezier centraal moet staan en dat de begeleiding vooral moet bestaan uit het opdoen van leeservaring. Verder zet ze de belangrijkste aanbevelingen vanuit onderzoek van de laatste jaren op een rijtje.

Spellingbegeleiding

Esther Molema constateert dat bij kinderen met dyslexie de spellingproblemen op langere termijn vaak ernstiger zijn dan de leesproblemen. Ze wijst op het belang van het werken op het juiste instructieniveau en het intensief, gestructureerd herhalen. Hierbij verwijst ze naar de retentietraining.³ 'Meer oefenen met minder woorden'.

Andere aandachtspunten zijn het zorgen voor voldoende training en het pre-teachen (voorafgaand aan de instructie in de klas aandacht besteden aan de spellingcategorie die aan bod zal komen). Directe feedback is een effectief en belangrijk onderdeel van de spellingbegeleiding van dyslectische kinderen. 'Leren van fouten' gaat voor hen niet op. Ze hebben wel baat bij directe verbetering en het werken met de computer. Spellingcontrole geeft bijvoorbeeld wel directe feedback over de juiste schrijfwijze.

De auteur pleit dan ook meer dan terecht voor het vroeg leren werken met de computer, spellingcontrole en compenserende software. Met behulp van die hulpmiddelen zijn immers ook kinderen met dyslexie in staat om een volwaardig schrijfproduct te maken.

5.2. Didactische aanwijzingen bij de strategiekaarten

Hoofdstuk 6 geeft een aantal algemene, interessante didactische tips.

Instructietechnieken voor het inzetten van de strategiekaarten worden duidelijk aan de hand van praktische voorbeelden uitgelegd.

Dat zijn:

- het hardop denkend voordoen
- het geven van positieve en expliciete feedback
- het geven van directe instructie
- het geven van pre-teaching

Het belang van een zorgvuldige selectie van de kaarten in functie van de noden wordt benadrukt, evenals het betrekken van het kind hierbij.

5.3. Handreiking

In dit hoofdstuk wordt per strategie het belang van de strategie uitgelegd. Daarnaast wordt voor elke strategie uitgelegd hoe deze kan toegepast worden binnen de spelling -of leesbegeleiding.

³ **Artikel over retentietraining:** 'Retentietraining, als spelling niet lukt toch spelling leren', Anneke Smits: <http://leiden.quadraat-kids.nl/docs/Retentietraining%20als%20spelling%20niet%20lukt%20toch%20spelling%20leren.pdf>

5.4. Strategiekaarten

In het laatste hoofdstuk zijn de strategiekaarten te vinden die gebruikt kunnen worden bij de begeleiding van technisch lezen (zowel aanvankelijk als voortgezet lezen), begrijpend lezen en spelling. Het gaat hier vooral om instructie voor de kinderen zelf. De strategiekaarten zijn net als de praatplaten uitgewerkt binnen het thema 'de jungle'. Ze kunnen worden ingezet als visuele ondersteuning bij het geven van directe instructie.

Er zijn acht strategiekaarten technisch lezen, negen strategiekaarten begrijpend lezen en zes strategiekaarten spelling. Het overzicht van de kaarten kan je bekijken in de inhoudsopgave:

http://www.agteres.nl/index.html?target=Dyslexie_ziNIEUWzbbzj.html

De kaarten kunnen naast en bij elke lees- en taalmethode gebruikt worden.

Ten slotte zijn in de bijlagen overzichten te vinden van computerprogramma's en internetadressen.

Tips voor scholen (en CLB's) om met de map aan de slag te gaan

- Gebruik de eerste praatplaten zo snel mogelijk (dat betekent van zodra er eind 1^e leerjaar, begin 2^e een ernstig vermoeden is van dyslexie). Hoe vlugger men de problemen met het kind op kindermaat kan bespreken, hoe kleiner de kans op schade aan het zelfvertrouwen en een negatief zelfbeeld.
- De zorgbegeleider kan klasoverschrijdend een aantal sessies organiseren met een groepje leerlingen met dyslexie. Dat bespaart tijd en heeft als voordeel dat leerlingen zich niet alleen voelen met hun probleem en van elkaars ervaringen kunnen leren.
- De leerkracht kan de praatplaten ook gebruiken om 'dyslexie' te bespreken met de ganse klasgroep. Ideaal is dat de leerling met dyslexie zelf kan vertellen met behulp van de platen. Bereid dit wel grondig voor, betrek de ouders en laat dit alleen doen als de leerling het zelf wenst.
- Betrek de ouders.
 - Een aantal platen kunnen prima gebruikt worden bij gesprekken met ouders. Zowel bij gesprekken waarin de leerkracht (of het zorgteam) zijn bezorgdheid uit als bij een gesprek na een diagnose. Met de praatplaten kan op een eenvoudige manier uitgelegd worden aan ouders wat dyslexie betekent voor de dagelijkse realiteit van hun kinderen. Ouders blijken, net als hun kinderen, gevoelens van teleurstelling, schuld, verdriet en boosheid te kennen. Houd daar rekening mee en neem de tijd om daar bij stil te staan.
 - De platen die op school besproken worden, kunnen telkens ook meegegeven worden met de ouders. Zo kunnen zij er thuis met hun kind nog eens over napraten.
- Start ook zo vroeg mogelijk met het aanbieden van de strategiekaarten lezen en spelling. Overleg met CLB, zorgcoördinator, ouders, leerkracht en buitenschools begeleider welke kaarten gebruikt zullen worden en wie ze zal aanbieden. De zorgcoördinator kan degene zijn die opvolgt.

- Maak kopies van de strategiekaarten voor alle betrokkenen zodat zowel de leerkracht als de zorgbegeleider, buitenschools begeleider en ouder er het kind mee kunnen ondersteunen.
- Evalueer regelmatig met alle betrokkenen. Bevraag en betrek voortdurend het kind.

Bestelinformatie

Jesse heeft dyslexie.

Handreiking voor gesprekken met kinderen over dyslexie.

ISBN: 978-90-5829-781-5

Auteur: Esther Molema

Illustraties: Gerrie Bekhuis

Uitgever: Groen Educatief

Prijs € 149,00

125 pagina's

In Vlaanderen kan de map besteld worden bij Zwaan: <http://www.zwaan.be/index.html>.